

AU EXISTAT "DACII MARI"? (*Oracula Sibyllina*, XII, 180-181)

Mircea Ignat

Discuția cu privire la existența "dacilor mari" se impune după o succintă prezentare istoriografică, a fi precedată de câteva lămuriri prealabile și anume: 1. accepția în izvoarele antice a epitetelor de "mare" sau "mic" acordate unui popor sau altui; 2. prezentarea și caracterizarea izvorului antic referitor la problema discutată; 3. conjunctura istorică în care apar "dacii mari"; în fine, 4. după aceste preliminarii, analiza critică a textului respectiv încheie lucrarea de față, subliniind chiar în aceste rânduri introductive că sursele documentare neagă existența "dacilor mari", înlăturând încă un mărunț mit din istoria antică a Daciei.

O cercetare specială privind existența "dacilor mari", după cunoștințele noastre, nu a fost întreprinsă. Existența lor a fost presupusă¹, sau afirmată categoric², chiar și popularizată prin localizarea arbitrară a acestora pe diferite materiale cartografice moderne, unde ei sunt plasați din Crișana până în bazinul Tisei Superioare. Alți cercetători au dat o traducere pertinentă a textului, unde ar fi amintiți acei "daci mari"³, dar fără să stăruie în analiza problemei aici discutate.

1. Izvoarele antice, nu în puține cazuri, împart aceeași populație, mai cu seamă în spațiul germanic, în "mare" și "mică"⁴. Astfel, sunt atestați "bructerii mari" și "bructerii mici"⁵, la fel frisi⁶, chaucii⁷ etc., dar și scordișcii de neam celtic erau și ei în același mod divizați⁸.

Care erau criteriile unei astfel de demarcații? Textele antice ne sugerează că împărțirea era dictată, în principal, de forța militară, deci de numărul războinicilor; *ex modo virium*, după cum caracterizează Tacitus un popor mare⁹ sau invers *gens ... paupera et imbellis*, conform definirii făcute de Iordanes unui neam mic¹⁰. Deci popoarele mari erau cele numeroase, războinice care stăpâneau teritorii întinse și, desigur, dominau pe cele sărace și cu o forță militară modestă.

Sunt situații când etnii diferite care locuiau într-un spațiu precizat sunt și ele departajate tot în același mod. În demersul nostru trebuie să invocăm un pasaj deosebit de important din opera lui Ptolemeu referitor la "Sarmația europeană", teritoriu imens de la *Albis* (Elba) până la *Tanais* (Don), situat la nord de Dacia (de provincia romană), "deasupra ei" - cum se exprimă geograful alexandrin - până la Ocean (Marea Baltică, nu discutăm aici orizontul cunoștințelor geografice antice), în care, după Ptolemeu, locuiesc "popoare mari" și "popoare mici"¹¹. Fără a intra în detalii, textul fiind de altfel amplu comentat în literatura de specialitate, se distinge clar că atât într-o categorie cât și în alta apar populații de origini etnice diferite (germanice, celtice, iraniene etc.) și împărțirea lor în "mari" și "mici" nu are nici o legătură cu originea lor. După etnicon câteva nume din lista lui Ptolemeu, cum au dedus o serie de învățați, sunt dacice¹². Toate aceste nume apar numai la Ptolemeu, fiindune de altfel necunoscute, neatestate în alte izvoare, dar observăm că numele de neamuri cu rezonanță dacică nu sunt în categoria "popoarelor mari", fapt ce nu ar nega categoric existența unor "daci mari", căci astfel de departajări erau schimbătoare în lumea barbară (cazul goților care erau, după Ptolemeu, în rândul "popoarelor mici"¹³).

2. S-ar părea că această situație politico-militară a neamurilor dacice situate în *barbaricum*, având în vedere și cazul menționat mai sus, este contrazisă de un alt izvor antic și anume *Oracula Sibyllina*.

Oracula Sibyllina este o creație târzie asupra căreia merită să stăruim puțin, mai cu seamă că acest poem conține alături de menționarea așa-zisilor "daci mari", încă câteva informații referitoare la spațiul dacic, omise însă din *Fontes Historiae Daco-Romanae*, asupra cărora o să

stăruim probabil cu alt prilej. În istoria divinației antice¹⁴ un rol aparte l-a jucat Sibylla, un ideal atașat permanent spiritului profetic, putându-se manifesta oriunde, prorocind în numele său, fiind solitară și independentă de un zeu anume. Tipul de oracol sibyllin este o creație veche (sec. V a.Chr.) și originală a Greciei și se manifestă în zone și grupe diferite, între care se încadrează și Sibylla din Cumae sau cea Tiburtina, "Cărțile Sibylline" având un succes remarcabil la Roma și numai biruința creștinismului a determinat pe Stilichon să dispună distrugerea lor¹⁵.

În ceea ce privește *Oracula Sibyllina*, ea se naște în mediul iudaic, elenizat, cu puternice influențe creștine, fiind o ripostă plină de antipatie dată Romei cuceritoare, constituind un corp de doctrine și o istorie a lumii imitând *Biblia* ebraică. "Profețiile" poemului, de fapt, se referă la evenimente care se petrecuseră deja, urmând ca abia în cartea a XIII-a să se vestească, după credințe mesianice evreiești, domnia poporului ales. Înțelegem astfel de ce această creație "anticipează" dezastre și nenorociri din istoria Romei, unele reale, petrecute, ca și alte evenimente nefaste, ale căror consecințe uneori au fost exagerate extravagant.

Textul actual ne-a fost transmis prin mai multe manuscrise ce reproduc o ediție din timpul lui Justinian care, la rândul ei, preia poeme ce au fost compuse secol după secol, până la sfârșitul imperiului. Redactarea cărții a XII-a, cea care ne interesează, poate fi datată în a doua jumătate a sec. al III-lea p.Chr.¹⁶. În general, textul are o viziune și o structură specială, iar ca izvor de istorie pragmatică valoarea sa este modestă.

3. Contextul în care se vorbește de "dacii mari" se referă la perioada lui Antoninus Pius (138-161). Fără a intra în detalii acest interval reprezintă pentru întregul Imperiu Roman o perioadă de maximă stabilitate și prosperitate, iar politica pacifistă a lui Antoninus Pius ne este binecunoscută, conflictele militare fiind locale și fără însemnătate.

A existat în istoriografia românească, sub impulsuri ideologice nefaste, cu notabile excepții¹⁷, o "căutare" de știri privind răzmerițe, răscoale sau năvăliri barbare în Dacia romană, cu toate că astfel de evenimente nu erau confirmate, izvoarele fiind siluite să susțină chiar existența unei pretense lupte de "eliberare" de sub stăpânirea romană. Din motive lesne de înțeles nu o să invocăm în discuția de mai jos aceste opinii. De altfel, un studiu, relativ recent, se referă, în mod special tocmai la istoria Daciei în vremea lui Antoninus Pius, perioadă care ne preocupă aici, ceea ce ne determină să nu mai reluăm problema, în cea mai mare parte împărțind încheierile acestuia¹⁸.

Invocăm totuși izvoarele literare care amintesc o serie de conflicte la granițele Imperiului Roman în vremea lui Antoninus Pius; unele sunt contemporane sau foarte apropiate în timp de evenimentele petrecute și anume: un discurs al lui Aelius Aristides, rostit în anul 144 p. Chr. și lucrarea *Stratageme* a lui Polyainos. Primul izvor menționează câteva războaie: unul "pricinuit de nebunia geților" și alte două: "de soarta cea nefericită a libienilor sau de sminteala celor din jurul Mării Roșii"¹⁹. Polyainos vorbește de "războaie împotriva multor barbari" - între care - "maurii au fost învinși, britanii supuși, iar geții biruți"²⁰. Observăm că în ambele izvoare sunt amintiți geții și maurii care locuiau în Libia (Africa)²¹.

Alte două izvoare antice, de data aceasta târzii, ne dau informații asemănătoare. Este vorba de *Historia Augusta* și *Oracula Sibyllina*. În primul, despre Antoninus Pius ni se relatează că: "Cele mai multe războaie le-a dus prin generalii săi. Pe britani i-a învins prin generalul Lollius Urbicus ridicând, după ce a respins pe barbari, un alt zid de pământ de-a lungul graniței. Pe mauri i-a silit să ceară pace. Pe germani, pe daci și pe multe alte neamuri, ca și pe iudeii răsculați, le-a respins prin guvernatori și generali. A înăbușit răscoalele din Achaia și din Egipt. Pe alani, care adesea urzeau răzvrățiri, i-a ținut în frâu"²². Desigur, acest din urmă text este cel mai complet și confirmă pe cele citate mai sus. Comparând cele trei informații antice, observăm menționarea în toate a dacilor și maurilor, iar a britanilor și a arabilor (la Aristides - "sminteala celor din jurul Mării Roșii", iar în *Historia Augusta* - răscoală în Egipt), în numai câte două izvoare. Este de reținut această înșiruire a neamurilor biruite întrucât cu ea ne întâlnim în cele ce urmează.

Despre luptele cu dacii nu avem, din păcate, alte date concrete. Invocarea unor mărturii indirecte epigrafice ca și a celor numismatice nu sunt concludente și nici suficiente pentru a înțelege și preciza ce evenimente s-au petrecut în Dacia, ca și locul unde s-au desfășurat²³.

4. Fără a putea preciza natura conflictelor militare dintre daci și romani, ele au fost reale și în acest sens, *Oracula Sibyllina* este cel de-al patrulea izvor care le amintește. Versurile 180-181 din cartea a XII-a sunt cunoscute îndeobște cu următoarea traducere:

"Romanii au distrus oameni, neamuri (diferite) pe
Britani, pe mauri, pe dacii mari și pe arabi."

Analizând informația din punct de vedere istoric observăm că sunt înșirate aceleași populații "nimicite" în vremea lui Antoninus Pius ca și în izvoarele citate mai sus. Care a fost sursa de informare a autorului anonim nu o cunoaștem. Cartea a XII-a a fost redactată în a doua jumătate a sec. al III-lea p. Chr. și a folosit, în acest caz, probabil, un izvor de încredere, simplificând datele conform cu structura și scopul operei, izvor care nu este exclus să fi fost folosit ulterior și de *Historia Augusta*. În ceea ce privește această "nimicire" de popoare, cum bine s-a observat, este o expresie pur retorică, întâlnită nu de puține ori în scrierile antice.

Ne interesează cel mai mult forma originală a v. 181, care a primit în două ediții succesive²⁴, următoarea lectură:

Βρετταννοῖς, Μαύρους μεγάλους, Δάχας, Ἀραβάς τε.

S-a observat că epitetul μεγάλους nu se acordă cu Μαύρους și de aici lectura care a stăruit multă vreme μεγάλους Δάχας, cu traducerea "dacii mari" și care a determinat încetățenirea acestora în istoriografia românească. În realitate, o preluare critică a textului, puțin cunoscută la noi²⁵, a dovedit că din punct de vedere gramatical μεγάλους nu poate fi raportat nici la Δάχας și că în locul lui ar fi mai potrivit adjectivul μέλανας, paleografic această confuzie fiind foarte posibilă²⁶. Textul, în acest caz, are următoarea lectură, mult mai acceptabilă:

Βρετταννοῖς, Μαύρους μέλανας, Δάχας, Ἀραβάς τε.

ce s-ar traduce "(Romani au distrus pe) britani, pe maurii cei negri, pe daci și pe arabi". Critica filologică a textului ne impune să acceptăm această lectură și să eliminăm pe acei μεγάλοι Δάχαι și astfel această unică sursă antică bănuită a-i fi documentat este înlăturată, nefiind nici o contradicție între izvoarele antice referitoare la situația politico-militară a dacilor din afara frontierelor romane.

NOTE

1. N. Gostar, *Les peuples de l'Est de Carpathes et leurs relations avec les provinces latines orientales*, în *Actes du VII-e Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, Belgrad, vol. III, 1973, p. 245

2. C. Daicoviciu, în *Istoria României*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1960, p. 266. Aici se avansează ipoteza că numele de "dacii mari" ar fi, probabil, o traducere a unei numiri autohtone. Discuția din prima parte a lucrării de față neagră însă o astfel de posibilitate. Existența "dacilor mari" a fost admisă și de: M. Macrea, *Viața în Dacia romană*, Ed. Științifică, București, 1969, p. 54; S. Dumitrașcu, *Dacia apuseană*, Ed. Cogito, Oradea, 1993, p. 97 și 107. Alți cercetători le atribuie chiar cultura tumulilor carpatici (Gh. Bichir, în *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, Ed. Enciclopedică, București, 1996, s.v. - dacii mari).

3. I.I. Russu, *Etogeneza românilor*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 172, n. 11; Constantin C. Petolescu, *Scurtă istorie a Daciei romane*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 140; Idem, *Dacia la începutul domniei lui Antoninus Pius*, în "Thraco-Dacica", XIV, 1-2, București, 1993, p. 159

4. Această departajare a populațiilor din afara Imperiului Roman, ca și semnificația ei, a fost remarcată pentru prima dată în istoriografia românească de N. Gostar, *op. cit.*, pp. 245-246, dar fără a fi receptată cum se cuvine, la adevărata ei valoare.

5. Strabon, VII, 1, 3; Ptolemeu, II, 11, 6 și 9

6. Tacitus, *Germania*, XXXIV, 1; Ptolemeu, II, 11, 7 (amintește frisii mari)

7. Plinius Maior, *Naturalia Historia*, XVI, 1; Ptolemeu, II, 11, 7 și 9

8. Strabon, VII, 51, 12

9. Tacitus, *Germania*, XXXIV, 1. Strabon vorbind despre suebi spune: "... neamul suebilor este cel mai mare. Într-adevăr el se întinde de la Rin până la Albis, ba o parte din ei este aşezată chiar dincolo de Albis... Dar sunt şi alte neamuri germanice şi mai neînsemnate" (VII, 1, 3)
10. Iordanes, *Getica*, 267
11. Ptolemeu, III, 5, 7-11
12. Comentariul textului ptolemaic ca şi a tuturor izvoarelor privind harta etnografică din preajma Daciei romane la V. Pârvan, *Getica - O protoistorie a Daciei*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1982, pp. 134-170; v. discuţia şi la N. Gostar, *op. cit.*, p. 244, cu posibilitatea apropierei acestor nume de cele menţionate într-o formă coruptă în *Historia Augusta - Vita Marci*, 22, 1
13. Ptolemeu, III, 5, 8. Despre astfel de oscilaţii ale forţelor politico-militare ca exemplu ar fi cazul cimbrilor despre care Tacitus ne precizează: "Ei sunt acum un neam mic, dar ce mare e gloria lor" (*Germania*, XXXVII, 1)
14. Bibliografia privind divinaţia în antichitate este imensă; de referinţă rămâne A. Bouché-Leclercq, *Histoire de la divination dans l'antiquité*, Paris, vol. I-IV, 1879-1882. Pentru lucrări mai noi v. *Der Kleine Pauly, Lexikon der Antike in fünf Bänden*, Band 4., München, 1979, 323-328 - s.v. *Orakel*, bibliografie inaccesibilă ca şi lucrarea lui R. Flacelière, *Grecke oracles*, 1965. O prezentare generală la P. Monceaux, în Ch. Daremberg et E. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, vol. IV/1 - s.v. *Oraculum*.
15. A. Bouché-Leclercq, *op. cit.*, vol. IV, p. 317
16. O analiză a acestei creaţii şi datarea părţilor ei componente la Rzach, în *Real-encyclopédie der classischen Altertumswissenschaft*, 2 A₂, Stuttgart, 1923, col. 2117-2183; A. Bouché-Leclercq, *op. cit.*, vol. II, pp. 211-212
17. R. Vulpe, în *Din istoria Dobrogei*, vol. II, Ed. Academiei, Bucureşti, 1968, pp. 139-151 şi mai ales p. 140
18. Constantin C. Petolescu, *op. cit.*, în "Thraco-Dacica", XIV, 1993, 1-2, pp. 159-162
19. Aelius Aristides, *Discursuri*, XXVI, 70, în "Fontes Historiae Daco-Romanae", vol. I, Ed. Academiei, Bucureşti, 1964, p. 601
20. Polyainos, *Stratageme*, prologul cărţii a VI-a, în "Fontes..." vol. I, p. 603
21. Luptele cu maurii au avut loc între anii 144-150 şi sunt confirmate de o serie de documente epigrafice, între care unele menţionează vexilaţii ale legiunilor din Pannonia - v. Dobó A., *Inscriptiones extra fines Pannoniae Daciaeque reperte ad res earundem provinciarum pertinentes*, Budapesta, 1975, n. 180, 181, 279 şi 280
22. *Historia Augusta - Vita Antoninii Pii*, 5
23. Dacă la Dunărea Mijlocie exista în vremea lui Antoninus Pius o stare de alarmă ce prevestea războaiele marcomanice, cum crede R. Noll (*Zur Vorgeschichte der Marcomannenkrieg*, în "Archaeologia Austriaca", XIV, 1954, pp. 43-67), în preajma Daciei nu o putem sesiza. Tezaurele monetare ca şi inscripţiile, cu formula atât de obişnuită *pro salute Imperii Romani*, nu sunt în măsură să certifice o atare stare de lucruri; cf. Constantin C. Petolescu, *op. cit.*, pp. 160-162
24. Încă din secolul trecut se cunosc două ediţii succesive ale acestei opere, datorate lui C. Alexandre, una din 1846 şi cealaltă din 1869, din păcate nu ne-a fost accesibilă lucrarea *Excursus ad Sibyllina*, Paris, 1856, scrisă de acelaşi autor.
25. Este semnalată numai de I.I. Russu, *op. cit.*, p. 172, n. 11
26. Corectura aparţine lui Herwerden, v. Alfons Kurfess, *Textkritisches zum XII. Buch der Oracula Sibyllina*, în "Philologisches Wochenschrift", Leipzig, 64/1944, nr. 5/8, pp. 47-48.

Résumé

Cet ouvrage analyse à nouveau les vers 180-181, qui, d'après une lecture plus ancienne, mentionneraient entre autres populations qui ont attaqué l'Empire Romain, les "Grands Daces".

Une opinion très répandue dans l'historiographie roumaine, la lecture correcte du vers 181 nie leur existence.